

פינת יקרת

חג הסוכות

– פנימי –

מחזות השמחה בחג הסוכות

ממדרש הגאון רבי יצחק שלמה זילברמן זצ"ל

*

משמעותן של מצוות חג הסוכות

ממדרש הגאון רבי אליהו זילברמן שליט"א

תשרי תשס"ב

•

גליון ז'

חג הסוכות

תוכן הענינים

בראש פינה ג

מהות השמחה בחג הסוכות ז

משמעותן של מצוות חג הסוכות.....כד

המאמרים נערכים מתוך הקלטות וכתבי תלמידים.

וזאת למודעי, שכל טעות אם תמצא, אין לתלותה אלא בנו.

לכל עניני הגליון ניתן לפנות במס' 7110225 – 052 או במס' 052-7624744

בראש פינה

תוך שבח והודאה להקב"ה, הננו להעלות בזה גליון נוסף מסדרת "פינת יקרת", ובו מאמרי רבותינו העוסקים בביאור ענייני חג הסוכות ומצוותיו. להשכיל בהם דעה וליישבם על לב.

ובעידנא דחדוותא, שנצטוינו בו "ושמחת בחגך... והיית אך שמח". הרי שכגודל ההבנה במשמעות החג, כך גודל השמחה. וכדרך שהיה חוזר ודורש מורינו זצ"ל, שכיצד צורתה של השמחה הרצויה? כאשר באה היא כתוצאה מהמחשבות הנכונות הסדורות אצל האדם! שכן השמחה הינה רגש פנימי הנולד באדם, אחר שהתחדדה בקרבו ההבנה מהי גודלה של המציאות בה הוא נמצא.

ומשל היה מושל בדבר, לאדם שהגיעו איגרת, עליה חתומים כל ראשי ורוזני הממלכה, ובה מודיעים לו שנקבע והוחלט כי כתר מלכות יינתן על ראשו ולמחר ישב הוא על כס המלוכה. בוודאי, שכאשר מתוודע לכך, אזי שמחה אמיתית פורצת מלבו. הוא מוציא יין על שולחנו ושותה מלוא הכוס ושמח שמחה בלא גבול.

שמה יאמר הרואה: כל שמחתו, אינה אלא מחמת היין ששותה. וודאי שאין הדבר כן. הוא שמח כי מבין מהי גודל

משמעותה של המציאות אליה זכה – לישוב על כס המלוכה!
ולא רק ששמח בזה, אלא נוטל את כל האמצעים היכולים
לסייע, להרבות ולהגדיל את שמחת לבו סביב אותה מציאות.

כמו בכל הוראות חז"ל, גם כאן אנו מקיימים דבריהם
כמאמרם לשתות רביעית יין בכל יום מימי החג בכדי לקיים
מצוות השמחה. אך האמצעים החיצוניים גרידא, אין בכוחם
להביא אל השמחה השלימה והנרצית. לא כן כאשר הרעיון של
השמחה עומד למול העיניים, שזכינו שבחר בנו הקב"ה, אהב
אותנו ורצה בנו, רוממנו וקדשנו וקרא שמו עלינו. אזי
השמחה היא בלא גבול. הרי אנו כיושבים על כס המלוכה!
האמצעים החיצוניים אינם פעולה לכשעצמם, אלא ככלים
המגבירים ומעצימים את שמחת לבנו על מציאות אדירה
ונשגבה זו, לה זכינו.

*

ואם בהבנת פעולותינו עסקינן, נציב בפתח גליונו זה, עוד
הארה הנוגעת למצוות היום, וכפי ששמענו ממורינו שליט"א
הנה מצוות נטילת לולב מדאורייתא אינה אלא יום הראשון
של חג. [מלבד שיטת הביכורי יעקב בדעת הרמב"ם,
שבירושלים מדאורייתא כל שבעה] ומה טעם אנו נוטלים לולב
כל שבעת הימים, כי כן תיקן רבן יוחנן בן זכאי "שיהא לולב
ניטל במדינה כל שבעה זכר למקדש". וטעמו נתפרש בגמ':
"ציון היא אין דורש לה, מכלל דבעי דרישה".

א"כ וודאי, שבשעה שניגש האדם למצווה זו, שכה חביבה היא ורבות טורחים על קיומה בהידור, בכל דקדוקיה ומתוך שימת לב על כל פרטיה. אל יתעלם ממנו ידיעה וכוונה זו, שאיננה פרט במצווה אלא עצם התקנה. אך מפני סיבה זו – לדרוש את ציון, הוא נוטל לולב שבעה ימים!

ואדרבא, יתן על לב כי בית גדול היה לנו – בית מקדשנו ותפארתנו מכון לשבתו של אלוקינו. ושם, בבית זה, היינו נוטלים לולב ושמחים עמו לפני ה'! שכן מצות הלולב כל שבעה הינה מצוה השייכת בכלל אל המקדש, מה למצוה זו ולגבולין?! אך אנו לוקחים את המצווה השייכת למקדש והולכין ומקיימין אותה בגבולין! בכך אנו מביעים את דרישתנו ורצוננו לשוב אל הלולב ההוא שהיה ניטל במקדש, ע"י שישוב הקב"ה לציון ויבנה בה ביתו כבתחילה מהרה.

ערבה ויקרה לנו הארה זו בימים אלו. שכן לן יאות למידרש את ציון, הלא זו העיר אשר בחר ה' למושב לו – בחרנו בה גם אנו. בתוכה ישבנו, וביני חומותיה חסינו. ולעת כזאת, כל לב כמה ומתאווה – מי יתננו ירחי קדם, עת עמדה ירושלים בשבעת ימים אלו, בתוקף הדר תפארתה. וכל עין ראתה מה יפו פעמיה בנעלים, כאשר קול שאון המון אדם הצובאים בקרבה, כצאן ירושלים במועדיה, נוהרים אל ציון ברינה. נכספה נפשם אל חצרות ה' והולכים ועולים מתוך שמחת לבב כהולך בחליל לבוא בהר ה', לראות ולהראות פני ה' אלוקינו ולהשתחוות לפניו בהר קדשו.

ובכל שבעת ימי החג בקרבת אלוקים יחפצון, הולכים ובאים הכל אל הבית הגדול, שמחים בעבודתו, בקרבנותיו, בתמידיו ובמוספיו. וכאיש אחד מתחברים בעיר אשר חוברה לה יחדיו, מסתופפים בקרבה לינק קדושתה וליאור מאורה - הלא היא אורו של עולם!

ובשעה אשר ינטו צללי ערב, לא כיסה החושך את העיר, כי אם אור גדול האיר את חצרותיה מאור בית השואבה. ולמה נקראה כן, כי שם היו שואבין רוח הקודש. ולא שעה אחת ולא שתיים כי אם שעות ארוכות מדי לילה בלילה משך כל שעות הלילה, שמחים בשמחה של עוז ותעצומות בבית אלוקינו, בשירות ותשבחות, בכינורות ובנבלים, וחסידים ואנשי מעשה מרקדין לפניהם. ומבין נעימת המצלתיים ותרועות החצוצרות, בוקע ועולה קולם: אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו.

אשרי עין ראתה כל זאת. הלא את זאת ידרשו כל דורשי ציון – העיר דבעיא דרישה.

ויה"ר שנראה מהרה כי יבנה ה' ביתו כבתחילה ויכונן מקדשו על מכונו. ונשמח בה' אלוקינו השוכן בציון, ככתוב: "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון".

המסדרים

מורינו הגאון רבי יצחק שלמה זילברמן זצ"ל

מהות השמחה בחג הסוכות

א.

ענני כבוד

נצטוונו בתורה לשמוח בשבעת ימי חג הסוכות, כדכתיב (ויקרא כג מ): **"ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים"**. ונשנית מצוות השמחה בספר דברים (טז יג-טו): **"חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנד ומיקבך. ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו'".** ויותר משאר מועדים מדגישה בזאת התורה, ומצווה להיות עסוקים בחג זה אך בעניין השמחה, כפי שמסיים הכתוב: **"שבעת ימים תחג לה' אלוהיך וגו' והיית אך שמח"**.

והנה, חכמינו זכרונם לברכה, הצמידו אל שמחת החג את מצוות **ניסוך המים**. וכל גודל הפלגת השמחה קבעוה באופן שתהיה סובבת והולכת סביב השאיבה וניסוך המים ע"ג המזבח, כדאיתא בסוכה פרק החליל.

ועלינו להבין זאת, מה ראו חז"ל להעמיד נושא זה, שלכאורה צדדי הוא, במרכז שמחת הרגל. ומה שייכות כלל יש בינו לבין חג הסוכות?

וכידוע, שהצדוקים לא הודו לחכמינו ז"ל (גם) במצווה זו של ניסוך המים, עד כדי מעשה שהיה שאחד מהם ניסך המים ע"ג רגליו תחת שינסך ע"ג

פיעת יקרת

המזבח. ועל חרפה זו הגיבו בחומר כל עולי הרגל ורגמוהו באתרוגיהן. וכדי לשרש עיוותם מכל לב, תיקנו חכמינו לומר למנסך שיגביה ידיו, למען יראו הכל שמנסך ע"ג המזבח. וכדאיתא בסוכה (מח ע"ב).

הצדוקים ממבטם הם, בוודאי לא יכלו לשאת את הפיכת ניסוך המים כמעמד מרכזי המסמל את לב-לבו של שמחת החג. כאשר חוסר השייכות לכאורה בין הדברים, היא הטרוניה שמצאו מקום לאחוז בה ולהגדיל טענתם, ובאו וקבלו כנגד הפרושים: מנין לכם כלל מצווה זו של ניסוך המים? ולא זו בלבד, אלא כל עיקר השמחה שאמרה תורה "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם" העמדתם סביב צלוחית מים זו וקראתם שם השמחה – "שמחת בית השואבה"... מה הביא אתכם לכל הטורח הזה שאין הדעת סובלתו?

אך כשנעיין בדבר נראה, שדברי רבותינו מוסרי התורה ומדקדקי טעמיה, הם התואמים לפשוטו של מקרא. רבותינו הקדושים המה אשר עמדו נכונה על מהותו של החג, ואילו הצדוקים גילו בזה את איולתם ואת חולשתם בהבנת התורה, שלא עמדו כלל על סיבת השמחה שבחג הסוכות.

למה שימשו 'ענני כבוד'?

סיבת מצוות סוכה ושורש עניינה, מפורשים בתורה (ויקרא כג מא-מב): **"בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות. למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים"**.

ומה הן אותם 'סוכות' בהם הושיבנו הקב"ה? המה **ענני הכבוד**. וכפי שפרש"י על-אתר והסכים הרמב"ן שזהו פשוטו של מקרא¹. וכמו"כ

¹ רמב"ן שם: "ענני כבוד לשון רש"י, והוא הנכון בעיני על דרך הפשט. כי צוה שידעו הדורות את כל מעשי ה' הגדול אשר עשה עמהם להפליא ששיכן אותם בענני כבוד סוכה וכו'".

פִּנֵּת יִקְרָת

בתרגום אונקלוס: "בדיל דידעון דריכון ארי במטלת ענני אותיבית ית בני ישראל"

נאף שנחלקו בדבר רבי אליעזר ורבי עקיבא, האם סוכות היינו ענני כבוד או סוכות ממש (סוכה יא ע"ב), אך מכל מקום נקטינן, שגם פשוטו של מקרא מורה על ענני כבוד. וכפי שמצינו במקו"א סיכוך בענן: "**סוכותה בענן** לך מעבור תפילה" (איכה ג, מד).

וענני הכבוד, עניינם – שימת **מחיצה והפרדה** בינינו ובין כל שבעים אומות. וכן, בינינו ובין חיי הארציות. שע"י שהקיפנו הקב"ה בעננו, הפרידנו בזה מהמציאות החמרית והבדילנו בזה מכל העמים, להיות אנו לבדנו קרובים אליו בתכלית הקרבה².

וציונו הא-ל ית"ש לעשות זכר לזה, שנזכור בכל שנה ושנה שאין מציאותינו כשאר כל אומה ולשון, אלא אנו האומה היחידה שבחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון להתקשר אליו ית' בקשר איתן ואמיץ.

ההבדל בין חג הסוכות לרגלים האחרים

ונבדל בזה חג הסוכות מיתר החגים. שבחג הפסח ובחג השבועות אנו חוגגים את המאורעות הגדולים שהתרחשו בהם, כיציאת מצרים וכמתן-תורה. שאותם מאורעות מורים הם על הקשר המיוחד שלנו עם הקב"ה, ואף בונים את הקשר. אך בחג הסוכות אנו חוגגים את גוף הקשר עצמו! אנו שמחים על עצם המציאות שנבחרנו מכל עם להתחבר ולהתקשר עמו ית'.

מפני כך, תואר חג הסוכות הוא אכן: "**זמן שמחתנו**". זמן 'שמחה' לא נאמר, אלא 'שמחתנו'! משום שזוהי שמחה שלנו על עצם מציאותנו! אנו

² וכן כל החוטה היה הענן פולט, כדמצינו גבי שבט דן (ת"י דברים כה יח. פסיקתא רבתי פסקא יב).

פִּיעַת יִקְרָת

שמחים במה שאנחנו. שאנו עם שנאמר בו: "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו".

א"כ חג הסוכות עניינו, חג שבו עם ישראל חוגג את עצם המציאות שלו!

מציאות של עם הקשור באלוקיו!

ואם זו סיבת השמחה בחג זה, הרי שעתה עלינו לחקור ולדרוש מהי נקודת המרכז העומדת בשורש הקשר שלנו עם הקב"ה, והמבטאת יותר מכל את ייחודנו ומציאותנו כעם הקשור אליו ית' בתכלית.

תכלית האדם – להגיע למעלת רוח"ק

בפרשת כי תשא, אחר שמשה רבינו מבקש את בקשתו הגדולה מהקב"ה שיודיעו את דרכיו, הוא פונה ומבקש בקשה יסודית נוספת: "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה" (שמות לג טז). ובוודאי, שבקשה זו, איננה בקשה לאיזו מתנה צדדית, או מעלה יתירה. זוהי בקשה הנוגעת בעצם מהותו של עם ישראל. משה רבנו מצביע בזאת על נקודה מסויימת ופונה: פה אני מבקש "ונפלינו"! כאן, בנושא זה, צריכה לחול ההפרדה וכאן יש להשים את המחיצות בינינו לכל העמים.

ומהו אותו נושא? נאמר בגמ' שביקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם.³ שבתחום השראת השכינה, דהיינו השגת אלוקות – נבואה ורוח הקודש, לא תהיה כל דריסת רגל כלל לאף אומה שבעולם. אלא ישראל לבדם יהיו עליונים בזה מעל כל העמים וזה יהיה מצבה השלם של אומה זו בכך שיהיו עם בעלי רוח הקודש.

והקב"ה כורת על כך ברית: "ויאמר הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וגו'" הוא ית'

³ ברכות ז' ע"א: "ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, שלשה דברים בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא ונתן לו, בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו, שנאמר הלא בלכתך עמנו, בקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם ונתן לו, שנאמר ונפלינו אני ועמך"

פִּיעַת יִקְרָת

מבטיח ונשבע: אכן העם הזה יהיה מופרד ומובדל מכל העמים! רק בהם אבחר להיות קשורים עמדי במשמעות העמוקה ביותר, שזהו השפעת רוח קדשי עליהם.

כי אכן, אל המגמה האלוקית שם משה פניו בבקשתו. שהלא מטרת הקב"ה בבריאת העולם אינה אלא אחת – להיטיב בתכלית ההטבה! ומהי תכלית ההטבה? החיבור אליו ית' ע"י השפעת אור קדושתו והשגת אלוקותו.

ולזה הלא נבחרו ישראל כפי שהבטיח לאבותינו שיבחר בהם ובזרעם אחריהם. וחזר כאן וכתב ברית עם משה על כך.

ומצוות התורה ניתנו לנו לשם כך, כי אלו הם האמצעים המביאים אותנו למטרה נשגבה ואדירה זו לשמה הועדנו. ואמנם, למען לא תהיה הטבה עצומה זו כלחם חנים (נהמא דכיסופא), הושמנו בזה העולם החמרי, שיש בו מסכים המפריעים למציאותינו הטבעית והאמיתית. ובעבודתנו, מסירים אנו את אותם מפריעים, למען נוכל אכן לעמוד במצבנו האמיתי ולהתעדן בעידון הגדול מכל העידונים.

וכך למדים אנו בברייתא של רבי פנחס בן יאיר: תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות וכו' עד שבא לידי **רוח הקודש**. ואם זה הדבר העומד בראש הסולם, משמעות הדבר, שזהו צורת הקשר עם הקב"ה.

ומי שעדיין לא הגיע לכך, הרי זה מפני שהוא עומד באמצע הדרך. עדיין יש מחיצות המפסיקות בינו לבין קונו. אך זאת יידע, שכל קניין בסולם הקניינים, הנקנה אצלו בצורה הנכונה, הסיר בזה עוד מחיצה המפריעה למציאות האמיתית שלו אשר לשמה הוא נברא.

א"כ צורת מתכונתו של עם ישראל – חיבור להקב"ה! ואופי החיבור – רוח הקודש! זוהי עצם מציאותו כאומה. אומה שכל ייעודה ליאור באור פני מלך, לחזות בנועם ה' ולהתענג על זיו שכינתו ע"י השגת אלוקותו.

פִּיעַת יִקְרָת

ואף שעתה הרי היא נחלת מעטים יחידי סגולה, מ"מ לעתיד, כאשר הכל יתקון והחומר יטוהר מהסיגים שלו, אזי ישפוך ה' רוחו על כל בשר ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. כי כן התכנית וזו המגמה – "ונבאו בניכם ובנותיכם" (יואל ג,א). שעם ישראל יתעלה לפסגת הקשר אליו ית' – השכלת אלוקות והשגת יחודו לנצח נצחים.

עניין ניסוך המים והשמחה בזה

והנה, עניין שאיבת המים הניסכים ע"ג המזבח, מפורש בירושלמי (סוכה פרק ה' הלכה א'): **"אמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שמה בית השואבה, שמשם שואבים רוח הקודש, על שם ושאתם מים בששון ממעיני הישועה"**.

פשוט מעתה, מדוע קבעו חכמינו את הפלגת השמחה שבחג, מסביב למצוות ניסוך המים. משום שאם באנו לחגוג את מציאותנו האמיתית כעם אשר הובדל ע"י ענני הכבוד, הרי שהשמחה היא סביב נקודת המרכז הקובעת את מציאותנו זו, הלא היא רוח הקודש!

ולמה הדבר דומה: אילו היו מתכנסים כל החייטים יחדיו, מתוך מטרה לקבוע לעצמם חג על עצם היותם חייטים, כיצד היו חוגגים זאת? בוודאי היו מעמידים במרכז המאורע חוטים ומחטים וכל שאר מכוונות וכלי התפירה, ורוקדים ושמחים סביב. בכך הם מבטאים ומביעים את שמחתם בעצם מציאותם – כחייטים. כך כל בעלי אומניות וכך גם כל אומה ואומה המבקשת לחגוג את עצם קיומה כאומה, נוטלת היא את המאפיין המרכזי הקובע אותה כאומה וסביב זה היא שמחה ביום חגה.

כאשר אומתנו חוגגת את מציאותה כעם המובדל, מה נציב במרכז? הלא את ההבדלה בעצמה – את עצם הקשר – את רוח הקודש!!!

פִּיעַת יִקְרָת

וידענו, ש"מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו" (משנה סוכה ה, א). כי בזה השמחה היא אכן עצומה וללא גבול.

לא זו בלבד שמציאות הקשר היא סיבה לשמחה, אלא הקשר זוהי השמחה עצמה! הקב"ה נקרא "שהשמחה במעונו", וכשאנו מתחברים אליו בחיבור השלם, בלא כל מחיצות המפריעות, ומקבלים את השפעת אור קדושתו, אזי אנו מתחברים בזה אל השמחה השלימה עצמה. זהו המצב האמיתי של שמחה במלוא משמעותה.

לכן גם, יימצא לרוב במקרא עניין השמחה ביחס למקדש ולירושלים, כי אלו מקומות החיבור למקור השפע האלוקי.

וכמו"כ בגאולה העתידה, עת ישבו כל ישראל בארצם וישפוך ה' רוחו על כל בשר, חוזר על עצמו עניין ה"שמחה"⁴. משום שהתכנית האלוקית תגיע ליעדה ועם ישראל יתחבר אליו ית' בחיבור השלם במקום אשר בחר להתחבר בהם, ואזי ישמח ישראל בעושיו ובני ציון יגילו במלכם

*

שמחת הקשר עם הקב"ה, דומה היא לשמחה שבסעודת נישואין. יש שבאים לשמחה ושמחתם סביב המאכל והמשתה. בזה הם רואים את סיבת השמחה. אך יש את הקרובים ביותר, את החתן והכלה ושושביניהן, הם גם שמחים במאכל והמשתה, אך שמחתם הגדולה היא משום הנישואין עצמם, והמאכל והמשתה מגלים על כך שיש כאן סיבה לשמחה מופלגת.

כאן ההבדל בין מבטינו אנו לבין מבטם של הצדוקים. הם אכן שמחים בהקרבת שלמי-שמחה, כי 'אין שמחה אלא בבשר', וכמו הנאת אורח

⁴ הרבה בישעיה. 'ששון ושמחה ישיגו'; 'ושמחת עולם על ראשם'; 'ששון ושמחה ימצא בה'; 'ושמחתים בבית תפילתי'. ועוד.

פיעת יקרת

בסעודת נישואין. אך אינם עומדים על משמעות המאורע ואינם מבינים שכל זאת ביטוי לחיבור ולדבקות שנוצרו כאן.

ב.

חג האסיף

שמו הנוסף של חג הסוכות בתורה, הלא הוא – **"חג האסיף"** (שמות כג, טז, לד, כב). וכמו"כ כאשר המקרא מצווה את השמחה, מסמך זאת לנושא האסיף: **"חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנד ומיקבך וגו'". שבעת ימים תחג לה' אלוקיך במקום אשר יבחר כי יברכך בכל תבואתך ובכל משלח ידיך והיית אך שמח".**

ויש לנו להעמיק ולהתבונן, מה שייכות יש בין האסיף לענין חג הסוכות. ומפני מה מייחסת התורה את שמחת החג לשמחת האסיף, שאין בה מצווה לכשעצמה, אלא שמחה סתמית של האדם במצב יבול שדהו.

ואמנם, כל עוד לא אסף האדם את יבולו ואינו בטוח כי יש לו את לחמו לשנה שלפניו, אי אפשר לדרוש ממנו מצב בו יהיה בתכלית השמחה. אך כאשר רואה את הברכה בעמלו ודעתו מיושבת עליו, יכול ליתן ליבו ולפנות מחשבתו אל השמחה.

אך הנה, אחר שנתבאר מהות שמחת החג כשמחה על עוצם הקשר עם הקב"ה. אי"כ, מדוע לא תלה הכתוב בפירוש את סיבת השמחה בזה. והלא יכל הקב"ה לכתוב מפורשות בתורתו – ושמחת בחגך כי קשרתי אתכם עמדי בתכלית הקשר. וכי הברכה בתוצרת החקלאית ומצב התבואה שבגורן זהו סוף הענין?

הקושי בתיאורי מעלותיה של א"י שבתורה

שאלה זו אינה על חג האסיף לבדו, כי-אם על כלל יחס התורה לארץ ישראל.

מוצאים אנו את נושא ארץ ישראל כציר מרכזי בתורה. החל מהבטחת הקב"ה לאבותינו – שלא כרת עמם ברית אלא על ירושת הארץ. ועד להיותה תכלית יציאתנו ממצרים⁵. וכמקום המיועד לקיום מצוות הקב"ה⁶, וכו'.

ואם כה חשיבותה של הארץ, ומשמעותה – מקום התכלית. הרי היינו מצפים שכאשר תבוא התורה לספר מעלתה ולתאר את התמורה המיוחלת לנו בקרבה, תחזור ותדגיש שוב ושוב כי זאת הארץ היא ארץ המעלות האלוקיות, ושהיא מקום הדבקות והחיבור, ושבה נשיג את כל ההשפעה הרוחנית והשפע האלוקי, ועוד כהנה תיאורים מסוג זה.

אך לא כן. התורה מספרת לנו ובהדגשה רבה, שהארץ אכן כה טובה וכה מעולה ורווח רב נשיג בהיותנו בה, ומדוע? מפני שמשופעת היא בחלב והתמרים שבה עסיסי דבש...

⁵ וכמו שאמר הקב"ה למשה בסנה: "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש וגו'" (שמות ג, ח). וכך הוא בהמשך: "והוצאתי... והצלתי... וגאלתי... ולקחתי... והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי ידי וגו'" (שמות ו, ח).

⁶ "ראה לימדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלוקי, לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה" (דברים ד, ה). "את כל המצוה והחוקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אנכי נותן להם לרשתה" (דברים ה, כח). "וזאת המצוה החוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלוקיכם ללמד אתכם, לעשות בארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה" (דברים ו, א). "אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות, בארץ אשר נתן ה' אלוקי אבותיך לך לרשתה, כל הימים אשר אתם חיים על האדמה" (דברים יב, א).

פִּיעַת יִקְרָת

משה רבינו הולך ואוסף את זקני ישראל להודיעם שליחותו מהקב"ה כי בא עת פקידתם. יודע משה שזקנים אלו אנשי דעה הם, שהלא בכוחם לבדוק בשמותיו של הקב"ה, לבחון האם אכן שלוח ה' הוא לגואלם (כדכתיב בשמות ג). והנה כשפורש בפניהם את תכנית היציאה ממצרים כמטרה להביאם אל הארץ, הוא מציג נימוק שאולי יש בו בכדי לרצות את הטף... אך לא אנשים רמי מעלה שכאלו: "ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתני וגו' **אל ארץ זבת חלב ודבש**". הלא היה להם לטעון כנגדו: בזאת תשדלנו?! לא בחלב חפצנו ולא אל הדבש נשואה נפשינו, כי אם אל ארץ שבה נזכה לקרבת אלוקים וליאור מאורו!

ומה גם שחלב ודבש מצויים היו גם במצרים, כפי שרטנו אח"כ דתן ואבירים: "המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר וגו'".

וכך חוזר משה ומתמקד שוב ושוב במעלת ה'חלב ודבש' ובמעלת פירות הארץ. עד שכל השומע זאת תמה: האמנם האיש שנשלח משמים לחבר את עם ישראל אל תכליתו הגדולה, לא יזכיר בפה מלא את המעלות הפנימיות?! וכי סיבת היותה ארץ חלב ודבש או היותה ארץ חיטה ושעורה וכו', מספקת היא לשכנע עם חכם ונבון במעלת הארץ?!

ואף משה עצמו, מתחנן עד מאד לזכות ולהכנס לארץ, והקב"ה נעתר אך לכך שיראה בעיניו. על מה ולמה הוא כה מפציר ומחלה, ומה תועלת יש לו לאדון הנביאים בכך שיראה את מקום הדבש והחלב מרחוק?

כמו"כ, אברהם אבינו – האיש שנתייצב מן העבר האחד לקרב את האנושות להשכלה האלוקית, מצטווה: "קום והתהלך בארץ". ואם מסתכמת מעלתה בסוגי פירות טובים, מה הישג מהותי יש בידו אם ילך בה לארכה ולרחבה?

ועוד כהנה בתורה, תיאורים על מעלותיה החיצוניות של הארץ, על מעיינותיה ועל פירותיה הטובים. ובשונה מתיאוריו של דוד המלך למשל, שכל שיחו תדיר על המעלות עצמן ושכמתייחס אל נושא 'המקום' פונה אל

פִּיעַת יִקְרָת

הענין ישירות; נפשו צמאה לאלוקים, לראות פני ה', הוא נכסף לחצרות ה' – לראות עוזו וכבודו של הקב"ה ולחזות בנועם ה', ועוד כהנה. ומדוע א"כ החומש עצמו, כמעט ואינו מדבר כך על א"י כמקום החיבור והשגת נועם ה'?

ההבנה הנכונה בתיאור מעלות א"י שבתורה

התשובה לכך: תיאורי החומש ותיאורי דוד המלך אחד הם. בשניהם הנושא הוא – החיבור השלם עם הקב"ה!

וכשעם ישראל במעלתו והארץ בתיקונה, אזי השפע החיצוני הוא ביטוי לשפע הפנימי שמשיגים בה.

יתר על כן. לא רק שפרי הארץ זה ביטוי לפרי הרוחני, אלא מעלת הגשמיות ומעלת הרוחניות בא"י, באמת מותאמים האחד אל השני. במצב המתוקן, אזי החומר עצמו, משמש כגורם המשפיע את הרוחניות.

שכן הקב"ה ברא את העולם בכדי להיטיב. ומקום ההטבה היא ארץ ישראל כי היא מקום התכלית והגמול. ומהות ההטבה, הלא היא ההשפעה הרוחנית. ומן הדרכים להעביר את השפע הרוחני אל הבריות, זהו על ידי גידולי הארץ ופירותיה. אלא שלפי מצב הנבראים כך מדת ההשפעה והגמול הנמצאים בפרי. אם הנבראים הם חומריים – הפירות מספקים להם אך את התועלת החמרית. ככל שהנבראים מזדככים, לא רק שהכשירו את עצמם אלא הכשירו את הפירות להיות אמצעי להעברת השפע הרוחני.

פיעת יקרת

כך מוצאים אנו (ברכות מד ע"א), שהחכמים הלכו אחר רבי יוחנן לאכול פירות גינוסר. וביאר הגר"א: "ודעתם היה כדי להזדכך השכל ע"י אכילת הפירות"⁷.

הבנה זו, הלא פרשה מפורשת היא בתורה – פרשת חטא אדם הראשון. ופרשה יסודית זו מלמדת, שהקב"ה ברא את האדם, הניחו בגן עדן לעבדה ולשמרה. והזהירו לבל יאכל מעץ הדעת כי אם מעץ החיים. ואף שעומק רב יש בפרשה זו, אך בוודאי שאין התורה באה לתאר תיאורים ערטילאיים, אפופים ומעורפלים המנותקים מן המציאות. האדם הוא נברא, וגן העדן היא בתוך הבריאה. והיו עצים, היו גם פירות, והיתה אכילה. כשהאדם היה מתוקן, הבריאה היא דרגת גן עדן. וכל המושגים שבה תואמים את דרגה זו. יש בה אכן עץ הנקרא עץ החיים, האכילה מעץ זה משפיעה באדם את הקדושה והדבקות בו ית'. מנגד קיים עץ הדעת שאכילתו גורמת את ההיפך ומגבירה את החומריות באדם. ומשחטא האדם שקע בחומר, עד אשר יתוקן חטאו וישוב מצבו ומצב הבריאה למתכונתה הראשונה⁸.

וכך, כל זמן שהנבראים מתעלים, באופן הדדי הבריאה מתעלה עמם. ועליה זו יש בה עילוי אחר עילוי לנצח נצחים. והמקום הנבחר להשפעת גומלין זו – היא ארץ ישראל!

תיאורה החיצוני של ארץ ישראל בתורה, כארץ זבת חלב ודבש וכמקום שנתברך בחטה ושעורה וגפן וכו', הוא תיאור נכון וקיים. אין זה משלים בעלמא שאינם במציאות הקיימת. אלא שמציאות קיימת זו, באה ללמד שטמון כאן שפע פנימי אדיר.

והתורה מתמקדת בביטוי השפע החיצוני, משום שאת גודלו של הטוב האין סופי לא ניתן למוד ואת עוצמת הקרבת אלוקים אין כל אפשרות

⁷ אמרי נועם שם.

⁸ וביאור כל הענין ראה דעת תבונות סי' קכ"ו.

פִּיעַת יִקְרָת

לבטא. וכי כיצד יאמר משה – תקבלו את גמולכם בארץ בכך שתזכו על כל מצווה לסך מסויים של אור אלקי? הלא כשמדברים על הקשר הרוחני גופא ועל ההארה האלוקית עצמה, לא ניתן להגבילה בכמות, למדוד איכותה, לחלקה לסוגים ולצמצמה במילים. הדרך לבטא את עוצמת השפע ואת נועם מתיקותו, היא ע"י שמצביעים על השפע הגשמי שנתברכה הארץ – 'החלב והדבש' וסוגי הפירות שנתברכה, ובכך לרמוז על השפע הרוחני הטמון בה.

ע"כ ימצא עוד רבות במקרא, שהביטוי לשפע הרוחני הינו ע"י תיאור השפע הגשמי. הנה, כאשר המקרא מתאר את תקופת מלכות שלמה, עת עם ישראל עמדו בפסגת מצבם המתוקן, אין המקרא מפליג לתאר את המצב הרוחני הנשגב של העם, אלא התיאור לכאורה ארצי: "יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרוב **אוכלים ושותים ושמים**" (מלכים א ד, כ). וכמו-כן: "וישב יהודה וישראל לבטח **איש תחת גפנו ותחת תאנתו וגו'**" (מלכים א ה, ה) וכי כך צורתו הנעלית של עם ישראל – שמבלים באכילה ושתיה ושמחה, האחד נהנה בשבתו תחת צל הגפן ורעהו בשיבה תחת התאנה?

אלא הוא שאמרנו, תיאור המצב החמרי, והגפן והתאנה, הם אופני הביטוי לגודל השפע הרוחני והשלמות הפנימית שהיו בקרב עם ישראל.

משידענו זאת, נוכל גם ליגע בטעמה של מצווה נוספת הנדרשת לביאור. והיא, מצוות הביכורים וההפלגה סביבה בתורה ובחז"ל. שכן כל הרואה צורת מצווה זו, תמה על ההפלגה המיוחדת בכבוד ותפארת שניתנו לאי אלו פירות שביכרו; יש להביאם מעוטרים אל הכהן שבמקדש – המניחם על גבי המזבח. ובדרך, מעניקים לפירות הללו כבוד מלכים... כל העיירות שבמעמד באים לעיר של מעמד. ולא זו בלבד, אלא שכולם לנין ברחובה של עיר! והשור ההולך לפנייהם – קרניו מצופות זהב ועטרת של זית בראשו. וכך הולכת שיירה זו בקול צהלה ורנה כשהחליל מכה לפנייהם, משל היתה תהלוכה זו סביב ספר תורה ולא סביב מספר אשכולות

פִּיעַת יִקְרָת

ענבים... ומשהגיעו לירושלים, כמו נעצרו בה החיים; הפחות, הסגנים והגזברים, עוזבים כל ענייניהם ועבודתם ויוצאים להקביל את אלו הנושאים ברננה את הפירות, וכל בעלי אומניות שבירושלים מניחים כלי אומנותם, עומדים בפניהם ושואלים בשלומם. ואם המביא עשיר הוא, מביא זאת בקלתות של כסף וזהב. ולאחר כל-זאת קורא את פרשת הביכורים. ומה אמור בקריאה זו – הלא את תמצית הקשר של ישראל עם הקב"ה מראשיתה לתכליתה.

לשמחה גדולה זו מה עושה ומה ענין כה נשגב במספר פירות שצמחו ראשונה? וכי בארץ נכר אין 'תאנה שביכרה'!?

אך משידענו שגידוליה של ארץ ישראל, אינם כשאר גידולים. ופריה הגשמי של הארץ מבטא את פריה הרוחני, הרי שאכן משמעות נשגבה יש כאן.

*

ביקשנו להבין מדוע לא ייחסה התורה מפורשות את סיבת שמחת החג בסיבת הקשר עם הקב"ה. ועתה ידענו כי ייחסה גם ייחסה! ברכת השפע שביבול היא אמנם ברכה ומקור לשמחה. אך היא מספרת לנו על ברכת השפע הטמונה בה – שפע של הארה אלוקית.

ההארה האלוקית כאמור, היא צורת הקשר שלנו עם הקב"ה. וקשר איתן זה, הוא דבר ההולך ונבנה עד אשר מגיע לצורתו השלימה. בתחילה יש קציר שעורים – חג הפסח. ואח"כ קציר חיטים – חג השבועות. ולאחר מכן אסיף של כל היבול, בו הגענו לפסגת הקשר – חג הסוכות!

סוכות ממש

הובא למעלה דעת רבי עקיבא שטעם מצוות הסוכה – שנדע לדורות שישבו אבותינו במדבר בסוכות ממש.

וצריך ביאור טובא. וכי על מגורים בסוכות, יש לקבוע חג שבעת ימים ולצוות "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל". הרי כל הולכי מדבריות אינם דרים בדירת קבע אלא דרים בסוכה, שהיא דירת המדבר?

יתר על כן. לו נשאל כל אדם: מהו מאורע בעל משמעות יותר לעם ישראל בהיותם במדבר – ירידת המן או הישיבה בסוכות? פשוט, שמאורע זה של ירידת המן נחשב נס גדול עד למאד ושינוי סדרי בראשית. ובפרט, שהמן לא ירד כמאורע חד-פעמי, אלא דבר יום-ביומו משך ארבעים שנה. על גילוי חיבה שכזה, היינו מבינים בלא כל ספק שיש לקבוע על-כך חג לדורות.

אך לא כן. על ירידת המן, לכאורה, לא נקבע כל חג. ואילו על דירתם בסוכות נקבעו שבעת ימים.

ולא מן לבד היה להם לישראל במדבר, גם מים לשתות היו להם ע"י שינוי סדרי הטבע. מים יצאו מן הסלע במקום צחית, וליווה אותם בכל אשר ילכו. וכי לא היה ראוי לחוג זאת לדורות?

הוא הדבר לגבי שמלתם אשר לא בלתה מעליהם ארבעים שנה. ועמוד הענן ההולך לפנייהם יומם לנחותם בדרך. ועמוד אש המאיר להם לילה. וכל ניסי שנת הארבעים, בהתגברותם על אויביהם בדרכים על-טבעיות. ואף לא על אחד מהם נקבע חג לציינו לדורות, כי אם על כך שהיו להם בקתות מדבריות למגורים?

כל ניסי המדבר נכללים בהושבת עם ישראל בסוכות

התשובה לדבר: בקגנינו את חג הסוכות אנו אכן חוגגים את זכר המן ואת זכר הבאר ועל שמלתינו שלא בלתה ועל כל ההנהגה המופלאה שהנהיגנו הקב"ה במדבר.

הכיכד, והלא לא נצטוינו לעשות שום מעשה שיציין את הדברים הללו? אלא אופן אחד יש, שבכוחו לבטא צורת חיים שכולה הישענות על הקב"ה. וזהו – התגוררות בסוכה במדבר!

כי כאן הבן מיד שואל: האמנם, עם שלם דר בדירות ארעי במדבר ישימון משך ארבעים שנה?! בשלמא ללון – יכל ללון בסוכות. אך מהיכן כל צרכיהם? הכיכד לא גוועו ברעב ובצמא? מנין ימצא להם במקום צייה ושממה – מזון, שתיה ומלבוש. והלא אינם כהולכי מדבריות המצטיידים מראש בכל צרכיהם. וגם סכנת אויבים גדולה היא לעם שאינו מבוסס במקומו אלא דר במגורי ארעי בלב המדבר?

ואנו נשיב לו: אכן, אנו לא עם רגיל. אנו עם שנבחרנו ע"י הקב"ה והוא לנו למנהיג המובילנו תדיר ובכל מצב. וכל חוקי הטבע שחקק, כפופים הם לרצונו והנהגתו עמנו! צא וראה כיצד חיינו במדבר: דירתנו – אוהלי ארעי ולא הצטיידנו במאומה. אוכל מהיכן היה? מן השמים דבר יום ביומו איש בפתח אהליו! ושתיה מנלן? מן הבאר! ואם תתמה – וכי באר יש במדבר? מן הסלע הוציא לנו ה' מים! ובגדים מנין השגנו? לא נצרכנו כלל להשיגם – שמלתינו לא בלתה מעלינו! וכך הנחנו בדרך הצילנו מן הסכנות והנהיגנו ארבעים שנה.

נמצא, שהישיבה בסוכה זוהי העדות לצורת חיים 'ארעית'. חיינו בסוכות יעידו על כך שהיינו חסרי כל. בלא מזון ומים, בלא חרב וחנית, בלא אפשרות להשיג מלבוש ושאר צרכים. ומי הוא אפוא שסיפק את כל צרכינו? זה שהושיבנו באותן סוכות!

פִּיעַת יִקְרַת

ודומה הדבר למה שנאמר במצוות אכילת מצה בפסח. שטעם האכילה, שנזכר שיצאנו בחפזון מארץ מצרים. ושאל הבן: וכי בחפזון עצמו יש חשיבות ומעלה, הלא היה זה פרט בלבד? ונשיב לו: "כי גורשו מארץ מצרים". ושאל הבן שוב: ומדוע יצאו באופן של גירוש? ונענהו: כי הכה ה' כל בכור בארץ מצרים ואת בתינו הציל ונכנע פרעה כליל – "קומו צאו מתוך עמי". וע"י כך יתגלגל כל סיפור יציאת מצרים.

בפסח, מתוך שפתחנו במצה נתגלגל לספר את אהבתו הגדולה שהראנו עת לקחנו לו לעם. ובסוכות, מתוך שפתחנו בסוכה נתגלגל לספר תוקף היותו צורינו ומשגבינו.

*

הישיבה בסוכה כמוה כהנפת דגל הבטחון. הנה, אנו עם שדר בדירת ארעי, בלא שום דאגה לצרכינו. אנו בידיו של הקב"ה, חיים בחיקו, חוסים בצילו, ב"צילא דמהימנותא"! הוא מוליך אותנו והוא מנהיג אותנו, לא עזבנו ולא יעזבנו!

נמצאנו, שהסוכה שבמדבר איננה רק פרט לכשעצמו, אלא באה הסוכה ההיא להזכירנו לדורות עולם, כי בו חסינו ובו נחסה לעולם כגמול עלי אמו

מורינו הגאון רבי אליהו זילברמן שליט"א

משמעותן של מצוות חג הסוכות

נצטוונו בתורה לחוג חג סוכות לה' שבעת ימים, כדכתיב (ויקרא כג, לג-מג): "דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'. וגו'".

א) מצוות החג, הלא הן ארבעה:

א. **מצוות ישיבה בסוכה**. כדכתיב (שם): "בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות. וגו'".

ב. **מצוות ארבעת המינים**. כדכתיב (שם): "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכפות תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים".

ג. **מצוות השמחה**. כדכתיב (דברים טז, יג-טו): "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנד ומיקבד. ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו'". ונתייחד בזה חג הסוכות שיש בו הדגשה יתירה על מצוות השמחה, כפי שממשיך הכתוב: "שבעת ימים תחג לה' אלוהיך במקום אשר יבחר... והיית אך שמח". וכמו"כ מופיע ציווי השמחה ביחס למצוות ד' מינים, כדלעיל: "ולקחתם לכם... ושמחתם לפני ה' אלוהיכם".

ד. **מצוות ניסוך המים** בזמן שהמקדש קיים. והלכה היא למשה מסיני (סוכה לד ע"א) וכמו"כ נדרשה ממילות הפסוקים 'ונסכיהם' ו'נסכיה' 'כמשפטם' שיש בהם ייתור האותיות: מ' י' ס' (תענית ב ע"ב).

פִּיעַת יִקְרָת

ובוודאי, שיש לכל אלו המצוות מכנה-משותף ושייכות זו עם זו, וגם שייכות מהותית עם שורש החג. נתבונן א"כ, מהו הנושא המרכזי בחג ומה מאחד את כולן סביב לנושא זה.

ב) נושא נוסף שיש להתבונן בו: הנה מוצאים אנו שחג זה סובב רבות מסביב לעניין ה'**ישועה**'. על אגד הלולב, נאמר בגמ' (סוכה לא ע"א) כי שמו הוא '**הושענא**'; שמחת שאיבת המים נלמדת מהפסוק 'ושאבתם מים בששון ממעיני ה'**ישועה**'; הנענועים בהלל (לכו"ע) הינם באמירת 'אנא ה' הושיעה נא' (והמילים שבהם מנענעים, הכוונה שהן עיקר הפנייה לקב"ה); בכל יום לאחר נטילת הלולב מקיפים עמו כפי שהקיפו את המזבח, ומתפללים '**הושענא**'; היום האחרון של חג נקרא "**הושענא רבא**" – כלומר, **ישועה** רבתי. ועלינו להבין מה ענין 'ישועה' אצל חג הסוכות?

ג) עוד עלינו לנו להבין, איזו שייכות יש בין חג זה לבין אומות העולם. שהרי מצאנו קשר כזה בכמה היבטים. עניינם של שבעים פרי החג, מבואר בגמ' (סוכה נה ע"ב): "הני שבעים פרים כנגד מי – **כנגד שבעים אומות**"; בנבואת זכריה (פרק יד, שמפטירין בה בא' סוכות) נאמר: "והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלים **ועלו מדי שנה בשנה להשתחוות למלך ה' צב-אות ולחוג את חג הסוכות**". והנביא אף מתבטא בחומרה אודות אחריתם של הגוים אשר לא יבואו ויחגגו את חג הסוכות (שם, טז-יט); ואף הפטרת שבת חוה"מ (ביחזקאל לח), עוסקת בנושא ישראל והגוים – במלחמת גוג ומגוג. וכשמפטירים בעניין שאינו מעניין הקריאה, משמע שעניינו שייך לעצם החג.

כמו"כ איתא בגמ' (ע"ז ג' ע"א), שלעתיד לבוא יבואו האומות וידרשו קבלת שכר. ויאמר להם הקב"ה: "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת? אלא אף על פי כן, **מצוה קלה יש לי וסוכה שמה**, לכו ועשו אותה". ובהמשך הגמ': "מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם

חמה כתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא". ומבארת הגמ', שנכון הוא שגם ישראל כשמצטערים פטורים מן הסוכה, אלא שהם אינם מבעטין. והגמ' מספרת את אשר יארע אחר 'בעיטתם' של הגויים: "מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהן, שנאמר 'יושב בשמים ישחק וגו'". א"ר יצחק: אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום בלבד". מלבד מה שעניין ה'בעיטה' וה'שחוק' צריכים תלמוד, הרי עמדנו שוב על הקשר של החג עם אומות העולם. ועלינו לברר את סיבת הקשר.

ביאור דברי הנביא והגמרא בע"ז על הקשר של האומות לחג

הסוכות

למדנו חז"ל⁹ שביום ראש השנה ישראל ואומות העולם נכנסים לדין. ופירוש הדבר, שמתקיים עימות בין שני הצדדים האלו על מעמדם המיוחד, הנעלה, של ישראל. מן העבר האחד, עם ישראל תובע לעמוד במצבו העליון המיועד לו, להיות הוא עיקר וכל אומות העולם כפופים תחתיו. ומולם, ניצבים האומות ואינם מוכנים להעניק עליונות לאומה זו ומקטרגים על ישראל. והתמודדות זו נמשכת בעשרת הימים הבאים, עד ליום הכיפורים¹⁰.

אלא, שגם אחר חיתום הדין של יוה"כ, טרם הגיעה ההתמודדות לסיומה. עתה, אחר שנקבעה המציאות, על אומות העולם להכיר בכך שישראל עיקר והם טפלים להם.

זמן המבחן – הוא חג הסוכות! שכן זה החג שמבטא את היותנו עם הנבחר והנעלה, אשר בחר בנו הקב"ה מכל עם ורוממנו מכל לשון, שזהו עניין ענני הכבוד. וכפי שמבאר הרמח"ל בדרך ה', שהעננים פועלים להיותנו:

⁹ ויקרא-רבה אמור פרשה ל', מובא להלן.

¹⁰ שיש בו ב' שעירים והאחד לעזאזל שעניינו ריצוי ודורון לעשו, כמבואר בזוהר.

פִּעֵת יִקְרָת

"...נבדלים מכל העמים, ומנושאים ומנוטלים מן העולם הזה עצמו, ועליונים ממש על כל גויי הארץ".

עם ישראל, מצדו, מתייחס כך אל החג, ומקריב עבור שבעים אומות העולם שבעים פרים. בזה מודגש שהם כטפלים לנו – כי כל ההנהגה שלהם עוברת דרכינו!

ועל האומות לבוא ולהכיר בדבר. ומשום כך, עליהם לבוא לירושלים ולחוג את חג הסוכות, כי בזה הם מזדהים עם הרעיון שמבטא החג – העליונות שלנו עליהם. אם הם אינם נוטלים חלק בחג הסוכות, אין זה רק התעלמות גרידא; זוהי חוסר הזדהות שפירושה 'בעיטה' לרעיון שחג הסוכות מבטא.

ולכן, לעתיד לבוא כאשר ידרשו האומות ליטול חלק בשכר המצוות, אזי המבחן יהיה חג הסוכות. וכשלא ירצו להכיר ברעיון הסוכה, היינו בעליונותם של ישראל – הרי שהפסידו בבעיטתם זו את האפשרות ליטול חלק בהטבה העתידית, וכפי שמבואר בגמ' בע"ז. ואז הקב"ה שוחק, ואין שחוק אלא בשעה זו. משום שמעתה אין לגויים כל חלק ונחלה בשכר וכל שפע ההטבה מופנה לישראל לבדם.

וזהו ענין ה'שחוק'. שכן שתי הבחנות יש ב'שחוק'. האחת, ה'צחוק' נגרם כתוצאה מהפיכה וביטול לחלוטין של מצב הנראה לעין (כמו נפילה של אדם הדור, זה גורם את הצחוק כי זה היפך מוחלט למצבו) אף כאן, הנה האומות כבר הולכים ונוטלים חלק בגמול, הם אכן חוגגים את חג הסוכות. אך המצב התהפך לחלוטין. הם בעטו. התבטל כליל כל חשש ומורא שעמדו כאיום. והבחנה שנית ב'צחוק', שהוא מבטא קשר וקרבה בלעדית (ע"ד "והנה יצחק מצחק וגו'). אף כאן, אחר שהאומות אינם, כל הקשר והקרבה, בלעדיים הם לישראל.

וזהו הלא ענין שמיני-עצרת, שאם עד עתה איימה נוכחותם של האומות, הרי שביום זה אנו במצב שנוכחותם אינה קיימת כלל. אלא היא שמחתם

של ישראל עם הקב"ה לבדם. וכפי שמבאר הגר"א עה"פ "עוז והדר לבושה **ותשחק** ליום אחרון": "עוז" – זהו ר"ה ויוה"כ. 'הדר' – זהו חג הסוכות, '**ותשחק** ליום אחרון' – זהו שמיני עצרת.

הסיבה שאנו צריכים 'ישועה'

כעת תתחוויר אותה 'ישועה' שאנו מבקשים בימי הסוכות. שכן בר"ה וביוה"כ עם ישראל מתעמת עם האומות, על עצם מעמדו בכלל. ואכן, הוא עבר את שלב עימות זה, המעמד נקבע! הוא עליון על כל העמים! עדות לכך, הנה, מגיע מיד חג הסוכות, החג שמבטא בפועל את עליונותם של ישראל. אך כאן מתברר שהעימות לא נגמר. משום שלא ניתן להגדיר 'עליונות' אם אין התכופות סביבה. והאומות ממאנים להתכופף. הם מסרבים להכיר במציאות זו שישאל עליונים והם אינם אלא טפלים להם. הרי, שזקוקים אנו בימים אלו ל**ישועה**!!

אם נרצה להגדיר את מצבם של ישראל, נדמה זאת לשלשה סוגי מצבים. ישנו מצב, שאדם נמצא בחוץ, חסר הוא את הבית המשמש לו כמקום זהות ומקום הגנה בטוח. והוא פועל בכל דרך להשיג את הבית. זהו מצבם של ישראל בשעת העימות בר"ה וביוה"כ. הם עדיין לא יודעים בכלל את ביתם ומקומם – האם אכן מציאותם, מציאות של עם עליון בכלל. ועל כך הם מתעמתים.

המצב השני, האדם אכן השיג בית, אך טרם נשתקע בתוכו. כי ישנם מערערים המבקשים לשלול ממנו את הבית. מצבו עתה, שהוא אינו בפה ואינו בכה. הבית המיוחל כבר הוכרז כשלו, אך גם מפריעים רבים ניצבים לו בדרכו אל הבית. במצב שכזה, הוא פונה לכל ומבקש: **הושיעוני!!** כבר עשיתי את כברת הדרך הארוכה להשגת הבית, הנה הוא עומד מוכן ובנוי לפני, אני צריך כאן ישועה! זהו כמובן, מצבם של ישראל בחג הסוכות.

פִּיעַת יִקְרָת

כבר הוכרע והוגדר מצבם כעם הנעלה, אך האומות ניצבים כמפריעים. הם מסרבים להכיר בזה.

המצב השלישי, זהו כאשר צלח את כל המפריעים, הוא נכנס אל הבית, מצבו עתה בטוח, ברי ומוגן. וזהו המצב של ישראל בשמיני עצרת, שסרו מהם כל המפריעים והם כבר חיים כבמצב טבעי בתוך בית.

א"כ, בחג הסוכות, שעה שעומדים אנו כבר אחר ההכרעה שניתנה בר"ה וביו"ה, וההכרזה שאנו עליונים, עומדת וקיימת בעצם מציאותה של הסוכה. אך צריכים אנו לישועה בכדי לצלוח את כל המפריעים המסרבים להכיר בכך. ומהיכן תבוא הישועה?

לזאת, הקב"ה ברחמיו ובאהבתו הגדולה אלינו, סלל לנו דרכים להשגת הישועה – **הלא הם ארבע המצוות שנצטוונו בחג הסוכות!** אלו ארבעה אופני הפעולה לנצח את הגויים ולבסס הכן את המציאות שאנו העם הנבחר וכל האומות טפלים.

כל מצוות החג – מקבילות לצורך שלנו ב'ישועה'

המצווה האחת היא, מצוות **ישיבה בסוכה**. וכשנתבונן מהי המשמעות של מגורים בסוכה, נמצא, שישבת סוכה היא מצב שהאדם אינו לכאן ואינו לכאן. הוא אינו שוהה בחוץ, אך גם לא בביתו הקבוע והמוגן. הוא חוסה בדירת ארעי המשמשת לו כמעוז במצבו הארעי והתלוי.

וכשנפנה להתבונן במקרא היכן ובאלו הקשרים מופיע ענין הסוכה, ניווכח שכך הוא עניינה: 'סוכה' מופיעה אחר מצב של גלות וסיכון, טרם כניסה למצב קבע הבטוח.

א. יעקב אבינו, מיד אחר שמסיים את התמודדותו עם עשיו, טרם שיבנה לו בית וקודם ש'יבא שלם עיר שכם', נאמר בו (בראשית לג, יז): "ויעקב נסע **סוכתה**".

פִּיעַת יִקְרָת

ב. עם ישראל אחר שיוצא משיעבוד מצרים, טרם הלך לכל מסעותיו במדבר, נאמר בו (שמות יב, לז): "ויסעו בני ישראל מרעמסס **סוכתה** וגו'".

ג. גם לאחר השהות הממושכת במדבר, לפני כניסתם לא"י ע"י יהושע, עשו עם ישראל סוכות. כפי שנאמר בפס' בעזרא כדלהלן.

ד. לאחר שעלו עזרא ויתר הגולים שוב לירושלים, מתואר בהרחבה בפסוקים (נחמיה ח, יד-יח) שחגגו את חג הסוכות. והתיאור מסתיים: **"ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סוכות, וישבו בסוכות, כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד"**. וכל הרואה זאת תמה: האם לא עשו ישראל סוכות בכל הדורות? וכי בזמן דוד ושלמה ויהושפט וחזקיהו וכו' לא חגגו את חג הסוכות?! אלא הוא שאמרנו, את מהות חג הסוכות כמחסה ומגן בזמן המעבר בין הצרה לישועה, לא חגגו כי אם בזמן יהושע ועזרא.

ולפיכך, בכל שנה ושנה, שעה שאנו מתמודדים מול האומות, נתן לנו הקב"ה קודם כל אמצעי שעניינו הגנה אחר הכרעת הדין טרם מימוש באופן המוחלט. כי לאחר אותו עימות, הדבר הראשון שאנו צריכים הוא שמירה על המצב הקיים – שאנו עליונים. וזוהי הסוכה! היא גם ארעית, שכן טרם הגענו למצבנו המוחלט.. והיא גם מעמידה אותנו כעליונים. ובשעה שאנו יושבים בסוכה, בידינו תריס ומגן התואם את מצבנו. עם מגן זה נוכל לצלוח את ההתמודדות ולהגיע אל המטרה המיוחלת.

*

המצווה השניה, נטילת **ארבעת המינים**. נוסף ל'מגן', ניתנים בידינו בהתמודדות מול האומות גם 'כלי-זין'. וכמבואר בחז"ל שכל אחד

פִּנֵּת יִקְרָת

מארבעת המינים מתייחס אליו ית' בעצמו¹¹. וכשבידינו כלי מלחמה שכאלו, זוהי הפעולה הטובה מכל במלחמת ההתמודדות. זוהי כבר הכרזת נצחון!

וכך לימדונו חז"ל: "א"ר אבין, משל לשנים שנכנסו אצל הדיין ולית אן ידעין מאן הוא נוצח, אלא מאן דנסב באיין [פ"י הערוך כידון] בידיה אן ידעין דהוא נצחייא. **כך ישראל ואומות העולם באין ומקטרגים לפני הקב"ה בראש השנה ולית אן ידעין מאן נצח, אלא במה שישראל יוצאין מלפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן בידן אנו יודעין דישראל אינון נצחייא. לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם: 'ולקחתם לכם ביום הראשון'**"¹².

וכפי שמבאר רמח"ל בדרך ה' את עניין נטילת ד' מינים ונענועם: "ואור ה' ברוך הוא מאיר על ראשם של ישראל ומעטירם, באופן שתהיה אימתם נופלת על כל אויביהם, על ידי נטילת הלולב ומיניו... וע"י פרטיות מצות הלולב, בנענועיו והקפותיו, משתלם ענין זה, להתחזק שליטת ה' ב"ה על ראשם של ישראל, ולהפיל אויביהם לפניהם ולהכניעם תחתם, עד שהם בעצמם יבחרו להיות להם לעבדים, וכו', ע"ש.

*

המצווה השלישית, **ניסוך המים**. כלל עניינה של מצווה זו, לרצות על המים עליהם נדונים בחג. אך לניסוך עצמו יש שלב מקדים, הנעשה מתוך התעסקות רבה. זו היא שאיבת המים, שלא היוותה רק היכי-תמצוי להשיג

¹¹ רבי עקיבא אומר: פרי עץ הדר זה הקב"ה, דכתי' ביה הוד והדר לבשתה. כפות תמרים זה הקב"ה, דכתי' ביה צדיק כתמר יפרח. וענף עץ עבות זה הקב"ה - והוא עומד בין ההדסים. וערבי נחל זה הקב"ה, דכתי' ביה סולו לרוכב בערבות. (פסיקתא, פיסקא כ"ז - ולקחתם).

¹² ויקרא-רבה אמור פרשה ל' פיס' ב'. וכן מדרש תנחומא פרשת אמור ד"ה ולקחתם לכם.

פיעת יקרת

מים – אלא הייתה 'עסק' לעצמו, וכנאמר: "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה". משמע, ב'שאיבה' זו שואב עם ישראל את כחו לעמוד כנגד האומות ולזכות ב'ישועה'.

הנה, כשנפנה אל המקרא לראות היכן נמצא בו בכלל נושא שכזה של 'שאיבת מים', הלא מוצאים אנו זאת אצל שמואל. ואימתי הוא שואב מים? בשעת צר ומצוק, כאשר הוא מקבץ את העם אל המצפה טרם היציאה למלחמה עם פלשתים! וכך נאמר (שמואל א ז, ו): "ויקבצו המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ה' וגו'".

באמת, הבחנה זו נוכל למצוא גם בניסוך עצמו, לא רק בשאיבה. הזכרנו לעיל את יעקב אבינו, הנפרד מעשיו ומגיע ל'סוכות'. במצבו עתה, הוא סיים, אמנם, את התמודדות עם עשיו והוא חוסה עתה תחת אותה שמירה של 'סוכות'. אך עדיין הסכנות מן הגויים מרחפות על ראשו. אלו הם הימים שטרם מעשה שכם, שבעקבותיו יאמר לשמעון וללוי: "עכרתם אותי להבאישי ביושב הארץ בכנעני ובפריזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי".

חשש זה, נמוג בסופו של דבר. "ויהי חתת אלוקים על ההרים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב". ומיד לאחר זאת הקב"ה נגלה שוב ליעקב ומודיעו ש'לא יקרא שמו יעקב כי אם ישראל'. השם 'ישראל' הלא הוא אותו השם המורה על הנצחון בהתמודדות – 'כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל'. ולאחר שמסיים הקב"ה דבריו ליעקב, פונה יעקב ועושה מעשה: "ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר איתו מצבת אבן ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן". ובתרגום יונתן בן עוזיאל מבואר שניסך יין וגם ניסך מים – שכן עתידין בניו לנסך מים בחג הסוכות, וז"ל: "ונסך עליה נסוך חמר ונסוך מוי ארום כדין עתידין בניו למעבד בחגא דמטליא".¹³

¹³ ובאבן עזרא פירש ג"כ: "ויסך עליה נסך – מים או יין".

פִּנֵּת יִקְרָת

יעקב אבינו הציב כבר פעם אחת מצבה, כאשר נגלה אליו ה' אחר עוזבו את בית אביו בדרכו ללבן. אלא שאז יצק עליה רק שמן. וכששב חזרה, אחר תום כל עימותיו עם לבן, עם עשיו ועם יושב הארץ, שבסופם יצא דינו להיות 'חתת אלוקים על יושבי הארץ מפניו', הוא חוזר ומציב מצבה והפעם מנסך עליה גם מים – פעולה הקובעת ומעמידה את מצב עליונות ישראל על האומות. זוהי הפעולה בה ינקטו בניו בחג הסוכות שעה שמתמודדים הם מול האומות!¹⁴

*

המצווה הרביעית, **מצוות השמחה בחג**. כאן יש לנו להתבונן, מדוע מצווה התורה על השמחה בסוכות יותר מאשר ברגלים אחרים. הנה, על שמיני עצרת אמרנו שיש בו ייחודיות בשמחה בכך שרק אנו לבדנו עם הקב"ה, א"כ מדוע שלא נפליג בו בשמחה יותר משבעת הימים?

כשנעמוד על הגדרת מצב השמחה, נמצא שיש בה ביטוי לשני מצבים שונים. האחד, שמחה בתוצאה של דבר, דהיינו שמחה פשוטה ששמח האדם במה שיש לו. ובחג האסיף יש מקום לשמחה טבעית על ההישג הגשמי ורוב השפע. אך יש עוד רובד פנימי לשמחה, הוא העובדה ששמחה יוצרת חיבור וקשר! על-דרך השמחה האמורה בפסוק "ושמח את אשתו אשר לקח".

כאשר באים אנו לשמוח שמחה גדולה בה' אלוקינו, בכך אנו פועלים את חיזוק הקשר. השמחה בו ית' הרי היא כהכרזה לפניו היוצאת מעמקי לבב – אנו משוחררים מכל דאגה ועצב. אתה תשועתנו ומשגבנו, ולכן לבנו חף מכל חשש ומורא ומלא שמחה בהיותו סמוך עליך!

¹⁴ כמו"כ, אפשר שעניין זה משולש גם אצל דוד המלך, שעה שהוא במערכה מול פלשתים (שמואל ב פרק כג) ושלושת הגיבורים בוקעים אל מחנה האוייב להביא לו מים. אך בסופו של דבר "לא אבה לשתותם ויסך אותם לפני ה'". אם כי בפשט, סירובו היה משום שלא אבה לשתות מים שהובאו בדם האנשים ההולכים בנפשותם.

פיעת יקרת

ומבואר בגר"א ש"וימינו תחבקני" מתייחס לחג הסוכות¹⁵, א"כ שעה ששמחים אנו בקשר איתן זה עם הקב"ה, אזי הקשר גובר ומתחזק, והחיבוק המהווה לנו מעוז ומחסה, מתעצם.

כך מוצאים אנו במקרא שציווי "ושמחת" אינו מופיע לאחר תשועה ונצחון, אלא דווקא טרם מלחמה גדולה, בה ידרשו ישראל את עזרת הקב"ה. כאשר משה מצווה את העם שבעברם את הירדן יכתבו את התורה על האבנים, הוא מוסיף ומצווים: "וזבחת שלמים ואכלת שם **ושמחת לפני ה' אלוֹקֶיךָ**" (דברים כז, ז). ולכאורה מה מקום יש עתה לשמחה? הלא עליהם להתייצב עוד לפני בני ענק, להיאבק עם כמה עמים בזה אחר זה. את השמחה היינו מותירים לסופן של המלחמות בל"א מלכים...

אלא זוהי סיבתה של שמחה לפני המלחמה. בשמחה זו אנו נותנים תוקף עוז ותעצומות לחיבור בינינו לבינו ית'. החיבור הזה עומד לישראל בהמשך לנצח את כל מלכי כנען.

וכשנתבונן, בכל 'שמחה לפני ה' שבתורה, אנו פועלים חיזוק של הקשר עם הקב"ה. זוהי השמחה ברגלים, וזוהי גם השמחה באכילת מעשר שני – שבדאי לא נתכוונה תורה באומרה "ושמחת אתה וביתך" לשמחת ההנאה ממספר תפוחים... אלא שמחה שפועלת את הקשר. אמנם, התייחד חג הסוכות, שמצוות השמחה מקיפה את כולו. ושמיני עצרת, אף שיש בו סיבה מיוחדת מאד לשמחה גדולה, אך חז"ל החזיקו את שמיני עצרת בבחינת "סעודה קטנה"¹⁶. וזאת, כי כעת סיימנו להשיג מצב

¹⁵ יהל אור שלח קנו ע"ב שישמאלו תחת לראשי זהו ר"ה ויוה"כ וימינו תחבקני זהו חג הסוכות.

¹⁶ סוכה נה ע"ב: "אמר רבי אליעזר הני שבעים פרים כנגד מי - כנגד שבעים אומות. פר יחידי למה - כנגד אומה יחידה. משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: עשו לי סעודה גדולה. ליום אחרון אמר לאוהבו: עשה לי סעודה קטנה, כדי שאהנה ממך".

פִּיעַת יִקְרָת

שאמור להיות המצב הטבעי – אנו והקב"ה לבדנו. (וכמו במשל הבית האמור למעלה, הנה אנו כבר חיים את חיינו בצורה טבעית בתוך הבית. ובדומה לשמחת חתן בכלתו לאחר תום השנה הראשונה...). אמנם יש כאן 'שחוק', הן מחמת שהתהפך פה מצב, היו כאן אומות הניצבים ועומדים בתווך ועתה אינם כלל. והן מחמת שכל הקשר והקרבה בלעדיים הם עתה לישראל. אך בחג הסוכות, כאשר האומות כן נצבים והקשר כן מאויים לבל יהיה בלעדי, נצרנו לחזק את הקשר עם הקב"ה ע"י שמחה מופלגת.

מצוות ה'שמחה' מקיפה את שלוש המצוות האחרות

מצוות השמחה, שונה משלשת המצוות האחרות. היא איננה 'פעולה' או 'מעשה' כישיבה בסוכה, נטילת ד' מינים וניסוך המים. השמחה היא מציאות פנימית המפעמת באדם המתחבר לאלוקיו, וככל שהיא גוברת, כך כאמור גובר הקשר והחיבור, שתולדתם – התגברות המחסה והמגן מצד הקב"ה.

נוכל להסיק א"כ, שגם בשאר שלושת מצוות החג, ראויה השמחה להימחל בהם – כדי שבעזרתה יפעלו גם הם ביתר-עז.

ואכן כך הוא:

הישיבה בסוכה: אמנם לא נאמר על הישיבה עצמה לשון שמחה, אך כל עניינו של החג וכן שמו הנקרא בתורה הוא 'סוכות'. וכשהתורה מצווה "חג הסוכות תעשה לך ... ושמחת בחגך", בוודאי שהשמחה מתייחסת במדה רבה לעצם הסוכה.

ובפרק בספר נחמיה המתאר את חג הסוכות שחגג עזרא עם עולי הגולה (הובא לעיל), סובב כל התיאור סביב הסוכה (הכנתה, עשייתה, הישיבה בה). ועל עצם ישיבתם בסוכה נאמר: "וישבו בסוכות כי לא עשו מימות ישוע בן נון כן בני ישראל ותהי שמחה גדולה מאד".

פִּיעַת יִקְרָת

ניסוך ושאִיבַת הַמִּים : נעשים באופן של "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה". נוספה על זה "שמחת בית השואבה" שהייתה במקדש, שם הייתה הפלגה עצומה בשמחה.

ובסוגיות במס' סוכה נראה, שהשמחה הגדולה במקדש החלה עוד שעות רבות לפני שאִיבַת הַמִּים וניסוכם. מפני שטרם בואנו לפעול שאִיבַת מים בששון, זקוקים אנו לתשוקה יתירה והתעצמות הקשר והחיבור, כדי להמשיך תוקף לפעולת השאיבה והניסוך.

נטילת ארבעת המינים : הלא מפרש בהם "ולקחתם לכם... ושמחתם לפני ה' אֱלֹהֵיכֶם". אנו לא רק לוקחים את כלי זיינו של הקב"ה, אלא אף עמם עצמם אנו שמחים בהקב"ה שמחה רבה. מעתה, עוצם פעולת ארבעת המינים הוא לאִין-ערוך.